

En viktig del av universitetenes samfunnsoppdrag er å bidra til et velfungerende demokrati. I forarbeidene til universitets- og høyskoleloven pekes det på dette samfunnsoppdraget: «Universiteter og høyskoler skal bygge virksomheten på sentrale demokratiske verdier som tanke- og ytringsfrihet. De skal bidra til å utvide den menneskelige erkjennelsen ved å søke etter sann og holdbar kunnskap [...] Kunnskapen som universiteter og høyskoler frembringer, må tilflyte samfunnet» (NOU 2020: 3, s. 103). Etter universitets- og høyskoleloven (2005) § 1-3 har universiteter plikt til å bidra til å spre og formidle kunnskap og å bidra til offentlig debatt. Samfunnet trenger å få tilgang til kunnskap om for eksempel natur, samfunn, kultur, historie og teknologi for at vi skal kunne ta fornuftige politiske beslutninger.

Hvis universiteter skal kunne lykkes med dette samfunnsoppdraget, må personer med universitetsutdannelse ta et spesielt ansvar for å bidra til den offentlige debatten. I denne sammenhengen er det viktig at fagpersoner er i stand til å sette kunnskapen sin inn i en større sammenheng. For eksempel: Hvis en lege vil bidra i en debatt om hvilken medisinsk informasjon gravide bør få tilgang til tidlig i svangerskapet, så er det ikke tilstrekkelig at legen har medisinsk kunnskap. Det er også nødvendig å ha ferdigheter i å identifisere og vurdere viktige politiske hensyn, deriblant hva som skal til for at staten skal kunne begrense borgernes handlefrihet. Hvis en biolog skal bidra i en debatt om naturvern og utbygging av vindkraftverk, så er det ikke tilstrekkelig å ha kunnskap om vindturbiners innvirkning på økosystemer. Forskeren må også kunne reflektere på en informert og rasjonell måte om bærekraft og avveiningen mellom naturvern og andre hensyn.

Maktkritikk er også en viktig del av rollen akademikere har i demokratiet. Maktkritikk innebærer å kritisk vurdere moralske normer, etablerte praksiser og gjeldende rettsregler i et samfunn. For eksempel gir *feministiske teorier* om vitenskap, politikk og etikk noen redskaper for drive maktkritikk.

Egenarten ved vitenskapelig tenkemåte

Akkurat som vi gjør i dagliglivet, forsøker vitenskapene å finne ut hvordan ting henger sammen og hvorfor ting er som de er. Men vitenskapene har utviklet praksiser som er mer presise og mindre sårbare for feil enn tenkemåtene vi bruker i hverdagen. I denne læreboken får du en introduksjon til noen aspekter ved disse praksisene.

Den vitenskapelige tenkemåten kjennetegnes også ved at den bygger på noen bestemte verdier og idealer. Et av målene ved universitetsutdannelse er at studentene skal kunne reflektere om disse verdiene og idealene, og denne læreboken gir et bidrag til dette formålet.

Kunnskap om vitenskapshistorie setter dagens vitenskapelige tenkemåte i perspektiv. Tenkemåtene i det vi i dag betegner som vitenskap, er et resultat av en lang historisk utvikling. Vi har gjennomgått radikale endringer i virkelighetssyn, kunnskapssyn og oppfatninger om vitenskapens metoder fra vitenskapens forhistorie og til i dag. Vitenskapshistorien viser at det natursynet vitenskapen bygger på i dag, er mye mindre selvsagt enn vi kanskje skulle tro.